

PhD existence 10

Česko-slovenská konference
(nejen) pro doktorandy a o doktorandech

Univerzita Palackého
v Olomouci

KATEDRA
PSYCHOLOGIE
FILOZOFICKÉ FAKULTY UP

„Člověk a čas“
Sborník příspěvků

Olomouc, Konvikt

3.–4. 2. 2020

PHD EXISTENCE 2020
ČESKO-SLOVENSKÁ PSYCHOLOGICKÁ KONFERENCE
(NEJEN) PRO DOKTORANDY A O DOKTORANDECH
Sborník odborných příspěvků

PHD EXISTENCE 2020
CZECH & SLOVAK PSYCHOLOGICAL CONFERENCE
(NOT ONLY) FOR POSTGRADUATES AND ABOUT POSTGRADUATES
Proceedings

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta

PHD EXISTENCE 2020
„Člověk a čas“

Česko-slovenská psychologická konference
(nejen) pro doktorandy a o doktorandech

Eva Maierová
Lucie Viktorová
Martin Dolejš
Tomáš Dominik
(Eds.)

Sborník odborných příspěvků

Konference se konala 3.–4. 2. 2020 v Olomouci

Olomouc 2020

Oponenti

PaedDr. Robert Tomšík, PhD.

PhDr. Ondřej Skopal, PhD.

Záštitu nad konferencí převzali

prof. PhDr. Zdeněk Pechal, CSc.

děkan Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

PhDr. Martin Dolejš, Ph.D.

vedoucí Katedry psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

Organizátor konference

Katedra psychologie, Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Partneři konference

Psychologická česká asociace studentů – PSYCHOČAS, o. s

Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Nakladatelství Portál

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

1. vydání

Editors © Eva Maierová, Lucie Viktorová, Martin Dolejš, Tomáš Dominik, 2020

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2020

ISBN 978-80-244-5731-4 (online: PDF)

PŘEDSTAVENÍ ČTYŘKOMPONENTOVÉ TEORIE LÁSKY

INTRODUCTION TO THE FOUR-COMPONENT THEORY OF LOVE

Vojtěch KUKLA

Katedra psychologie, Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 10, 771 80 Olomouc, Česká republika,
vojtech.kukla01@upol.cz

Marek KOLAŘÍK

Katedra psychologie, Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 10, 771 80 Olomouc, Česká republika,
vojtech.kukla01@upol.cz

Abstrakt: Tento příspěvek představuje Čtyřkomponentovou teorii lásky, která usnadňuje chápání lásky pomocí čtyř komponent – vášně, intimity, závazku a spirituality. Pojednává o možnostech znázornění vztahu pomocí čtyřúhelníku a jeho využití v praxi (zejména zobrazení množství prožívané lásky, vyváženost jednotlivých komponent, porovnání subjektivního prožívání v porovnání s ideálem a porovnání čtyřúhelníku obou partnerů). Příspěvek také stručně pojednává o důvodech a způsobu vzniku Čtyřkomponentové teorie lásky. V této souvislosti se krátce zastavujeme u vývoje psychologického paradigmatu a následně uvádíme související výzkumy. Čtyřkomponentová teorie lásky navazuje na Sternbergovu (1986) trojúhelníkovou teorii lásky tím, že přidává čtvrtou komponentu spirituality, která se projevuje ve třech oblastech: podobné životní filozofii, podobném systému hodnot a kompatibilním životním stylu.

Klíčová slova: Čtyřkomponentová teorie lásky; láska; vztahy; trojúhelníková teorie lásky; vztahové poradenství

Abstract: This article introduces the Four-Component Theory of Love, that helps us understand love through four components – passion, intimacy, commitment and spirituality. It refers about possibilities provided by visualisation of relationship by a quadrangle and its use in practice (especially visualisation of the amount of perceived love, the balance of all four components, comparison of perceived love with an ideal or comparison of quadrangles of both partners). The article also shortly speaks about reasons and ways how Four-Component Theory of Love was created. In connection with these thoughts we mention development of psychological paradigm and then we shortly mention related researches. Four-Component Theory of Love follows Sternberg's (1986) triangular theory of love by adding the fourth component – spirituality, which manifests in three areas: similar philosophy of life, similar value system and compatible life style.

Keywords: Four-Component Theory of Love; love; relationships; triangular theory of love; relationship counseling

1. Úvod

V tomto příspěvku představíme Čtyřkomponentovou teorii lásky. Nejprve stručně představíme myšlenku této teorie, následně se krátce zastavíme u jednotlivých komponent a poté si ukážeme způsob zobrazení vztahu skrze Čtyřkomponentovou teorii a její možnosti aplikace v praxi. Poté uvedeme teoretické ukotvení Čtyřkomponentové teorie – zejména odpovíme na otázky proč právě tyto čtyři komponenty a jak tato teorie vznikala. V této souvislosti nezapomeneme zmínit související výzkumy.

2. Čtyřkomponentová teorie lásky

Čtyřkomponentová teorie lásky si klade za cíl pomoci nám lépe pochopit lásku pomocí čtyř komponent – vášně, intimity, závazku a spirituality. Říká, že interpersonální vztah můžeme zjednodušeně popsat pomocí míry zastoupení těchto čtyř dimenzí. Různá míra zastoupení jednotlivých komponent lásky pak určuje specifickou dynamiku každého vztahu a pomáhá nám porozumět některým důrazům či třecím plochám. Tato teorie navazuje na Sternbergovu (1986) trojúhelníkovou teorii lásky, která pracuje s původními tre-

mi komponentami – vášní, intimitou a rozhodnutím/závazkem. Kukla (2017, 2019) ji později rozšířil o rovinu spirituální. Kromě pouhého vysvětlení jednotlivých komponent jde tento teoretický koncept ještě o krok dál. Umožňuje nám subjektivně prožívanou lásku ve vztahu (respektive míru zastoupení jednotlivých komponent) změřit a následně také znázornit. Tím získává další potenciál pro využití v poradenské praxi.

3. Jednotlivé komponenty

Nyní se podíváme podrobněji na jednotlivé komponenty tak, abychom byli schopni je ve vztahu rozpoznat. Za tímto účelem si u každé komponenty uvedeme nějaké příklady konkrétních projevů přítomnosti dané komponenty ve vztahu. Obecně sice můžeme říci, že čím více projevů lásky, tím více je pravděpodobně daná komponenta zastoupena, ale není to tak jednoduché. Zde narážíme na limity teoretického modelu, který za účelem pochopení zjednodušuje komplikovanou realitu. Abychom prožívali lásku, můžeme prožívat jiné projevy lásky, než budou uvedené jako příklady. Také záleží na intenzitě daného prožitku (proto ve Sternbergově inventáři měřícím jednotlivé komponenty respondent odpovídá formou likertovy škály o 9 stupních). Než však budeme zabíhat do větších podrobností, pojďme si přiblížit jednotlivé komponenty lásky.

a) Vášeň

Míra vášně bývá odvozována od motivace ke vstupu do vztahu. Stojí za vzrušením, které prožíváme vzhledem k milované osobě. Nejde ale jen o sexuální potřeby, nýbrž také o potřebu sebeaktualizace, dominance či submise, potřebu přidružení (afiliace) a sebevědomí. Nejsnadněji si můžeme vášně představit jako touhu po druhé osobě. Bývá tím, co nás nutí vyjít ze zóny komfortu a dělat neobvyklé věci. Obvykle to bývá právě vášně, co odstartuje romantický vztah (Sternberg, 1986).

Konkrétními projevy vášně mohou být pocit výjimečnosti (partnerovy či mé vlastní, protože se ke mně tak chová), pohlcení partnerem (je důvodem mnoha mých činů a nemůžu na něj přestat myslet), atraktivita, touha často se vídat, žárlivost, přehlížení těžkostí nebo právě zamilovanost (Rubin, 1969; Rubin 1970). Slovy Lewise (2013, 102): „Vášně je jako osel. Je to užitečné, houževnaté, líné, tvrdohlavé, trpělivé zvíře, jež vzbuzuje lásku a dohání k zuřivosti. Jednou zasluhuje výprask, jindy mrkev.“

b) Intimita

Intimita je odvozována od emoční investice do vztahu. Odpovídá pocitům, které ve vztahu přinášejí blízkost a spojení. Možnými projevy intimity jsou: touha zajistit blahobyt milované osobě, prožívání radosti s druhým, velký ohled na danou osobu, možnost spolehnout se na druhého v čase potřeby, vzájemné pochopení, sdílení sebe a svého majetku, přijímání a poskytování emocionální podpory milované osobě, intimní komunikace a ocenění druhého ve svém životě (Sternberg, 1986). Dále pak sebeodhalení (otevřenost, ochota být poznán), důvěra, humor, znalost druhého, úcta a přátelskost či laskavost (Kolařík, 2011).

c) Závazek

U závazku Sternberg (1986) rozlišuje aspekt krátkodobý (rozhodnutí milovat) a dlouhodobý (rozhodnutí lásku udržet). Ve vztahu nemusí být vždy zastoupeny oba tyto aspekty, a dokonce může vzniknout i bez předchozího vědomého rozhodnutí (Lewis, 2013). Nebo naopak přítomnost závazku nemusí znamenat lásku. Míru závazku odvozujeme od kognitivního rozhodnutí a vzájemného pouta.

Projevy závazku mohou být například smysl pro odpovědnost, bezpodmínečnost lásky, akt závazku (jako např. svatba), potřeba závislosti, věrnost, loajalita, zvažování budoucího potenciálu vztahu nebo překonání delšího odloučení partnerů bez prožívané úzkosti a nejistoty. Podstatu závazku vystihuje Fromm (1996b, 58) slovy: „Milovat někoho není jen silný cit – je to rozhodnutí, je to soud, je to slib.“

Závazek je také tím, co drží vztah pohromadě a pomáhá přečkat těžké časy. Pokud dočasně některé komponenty „ochladnou“ a vztah díky závazku vydrží, je možné, že opět „rozkvete“ a opět jej naplní přítomnost dalších komponent.

d) Spiritualita

Poslední ze čtyř komponent je spiritualita. Ta představuje kompatibilitu partnerů – jak si jsou podobní a jak se k sobě hodí. Podobně jako dva dílky puzzle. Spiritualita představuje jakýsi přesah a hloubku. Zatímco vášeň se stará o to, abychom si vybrali partnera, který nás přitahuje (i přes rozdílnost, anebo možná právě kvůli ní), a intimita usiluje o to, abychom partnera přijali takového, jaký je, spiritualita usiluje o to, aby se k nám také hodil.

Hlavními oblastmi spirituality jsou: (a) podobná životní filozofie (nejen) náboženské přesvědčení, názory na náboženské otázky, sdílená víra (vč. neteistické), přesvědčení o smyslu života či podobné filozofické názory), (b) podobný systém hodnot (důležitost podobných hodnot, fascinování podobnými jevy či podobná životní pravidla) a (c) kompatibilní životní styl (způsob života, společné aktivity naplňující pocitem smysluplnosti, způsob hledání smyslu života apod.).

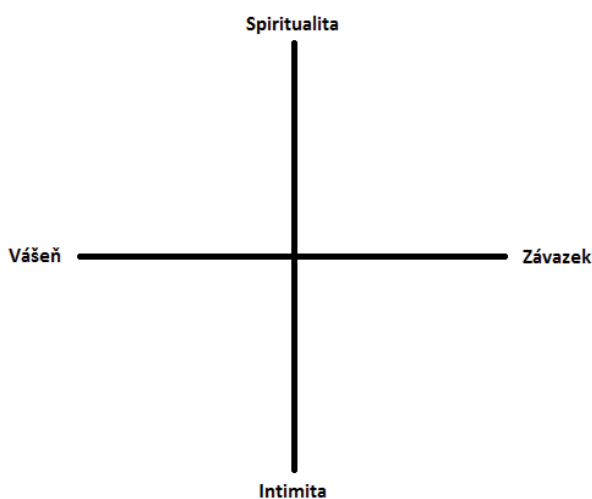
Možná můžeme narazit na určitou podobnost spirituality a intimity. V případě obou komponent jde o sdílení. Hlavní rozdíl tkví v tom, že zatímco u intimity jde o proces sdílení, v případě spirituality je důležitější jeho obsah. Jinak řečeno projevem intimity je ochota spolu mluvit a dobrá komunikace bez ohledu na to, jestli máme na danou věc stejný nebo úplně odlišný názor. Spiritualita se naopak projeví podobnými názory, ačkoli o nich spolu nemusíme umět mluvit.

4. Znázornění vztahu

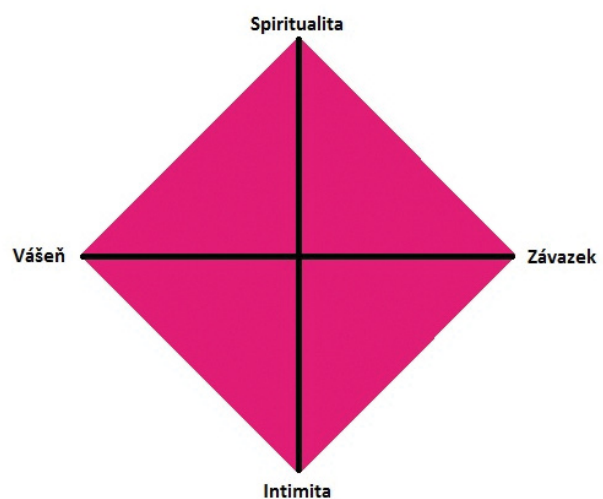
Jak jsme již zmínili výše, prožívaný vztah lásky můžeme skrze Čtyřkomponentovou teorii lásky graficky znázornit, což výrazně přispívá k lepšímu porozumění danému vztahu. Zajímá nás může zejména velikost lásky, intenzita jednotlivých komponent, porovnání prožívané lásky s ideálem a porovnání vnímané lásky obou partnerů. Ne, že bychom tyto informace bez grafického znázornění vztahu neměli k dispozici, ale jejich znázornění nám výrazně usnadní jejich interpretaci.

Jako nejlepší se ukazuje znázornění vztahu pomocí čtyřúhelníku. A to tak, že každou z komponent zaznamenáme jako jednu poloosu dvou protínajících se přímk. Nabízela by se sice možnost znázornit vztah pomocí trojrozměrného čtyřstěnu, ale tím by se interpretace a aplikace stala zbytečně komplikovanou. Proto jsme raději zvolili formu čtyřúhelníku.

Obr. 1: Základní osy zobrazení lásky

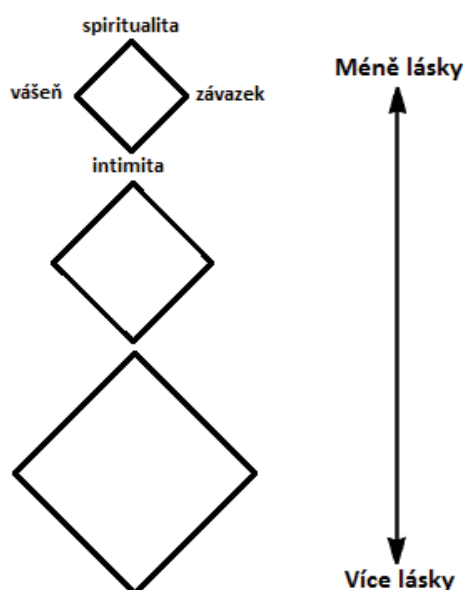

Obr. 2: Znázornění úplné lásky

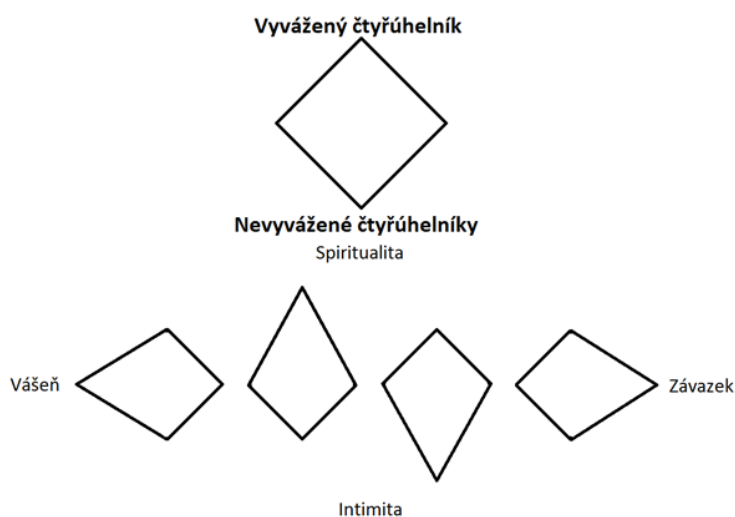
Konkrétní obrazec znázorňující určitý vztah je tedy dán množstvím prožívané lásky a její vyvážeností, tedy zastoupením jednotlivých komponent. Samotné množství prožívané lásky ovlivní plochu čtyřúhelníku (čím větší plocha, tím více lásky dotýčný prožívá) a vyváženost jednotlivých komponent pak určuje tvar čtyřúhelníku. Tyto informace mohou pomoci někdy na první pohled rozpoznat určité potíže v daném vztahu – rozdílnost v očekávání, nenaplněné potřeby či třeba výrazný rozdíl v míře emoční investice do vztahu.

Obr. 3: Velikost čtyřúhelníku odpovídá množství pocíťované lásky

Nemusíme však zůstat u jednoho čtyřúhelníku. Získáme-li zobrazení prožívané lásky jednoho z partnerů, můžeme jej porovnat s ideálem nebo prožíváním partnera. Porovnání prožívaného vztahu s ideálem nám napoví, co možná danému člověku ve vztahu chybí, nebo naopak „přebývá“. Důležitá otázka také je, jak vlastně vypadá ideál prožívané lásky. To totiž nemusí být vždy jasné. Intuitivně se nabízí rovnovážná „úplná láska“, nicméně ne pro každého je to ideál (někdo se zrovna chce vyhnout závazku nebo nevyžaduje ve vztahu tak intenzivní vášeň). Kromě toho může být problém také v samotné míře angažovanosti (někdy zkrátka není příjemné, když druhý do vztahu investuje moc málo, anebo naopak příliš). To pěkně znázorňuje obrázek 5.

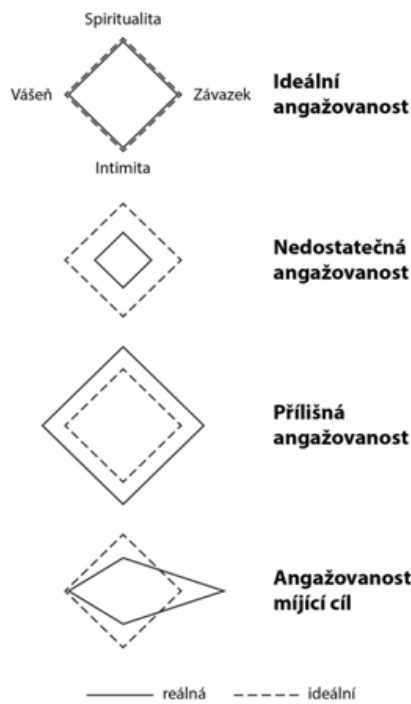
Obr. 4: Tvar čtyřúhelníku odpovídá vyváženosti lásky

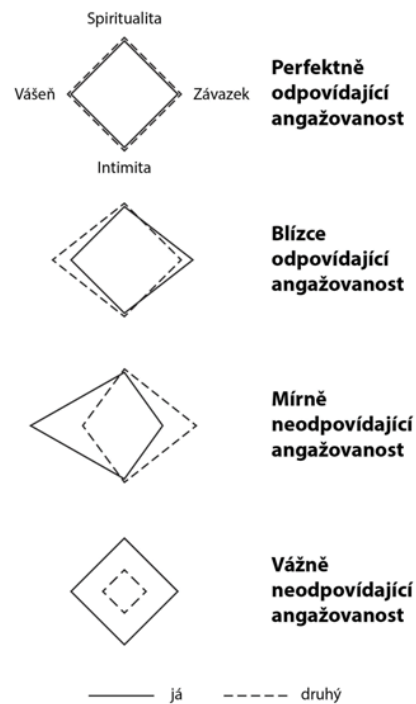
Dále pak může být užitečné porovnání prožívané lásky obou partnerů. V ideálním případě se oba čtyřúhelníky vzájemně překrývají, ale ne vždy tomu tak je. Obrázek 6 pěkně znázorňuje možné situace – od malých rozdílů po vážné rozdíly v prožívání.

Obr. 5: Reálná láska v porovnání s ideální

Obr. 6: Porovnání lásky partnerů

Všechny tyto možnosti zobrazení nám poskytují zajímavé způsoby aplikace v poradenské praxi.

5. Typy lásky

Na základě míry zastoupení jednotlivých komponent můžeme rozlišit různé typy lásky. Například vztah zahrnující silnou vášeň a intimitu, ale prakticky nulovou míru spirituality a závazku se nazývá „romantická láska“. Vztah zahrnující pouze závazek a spiritualitu se pak nazývá „pragmatická láska“ a nakonec „úplná láska“ zahrnuje rozvinuté všechny čtyři komponenty.

Takovýmto rozlišením získáme 16 různých typů vztahu (viz. tabulka 1). Počínaje u „vztahu bez lásky“, konče u „úplné lásky“. Tato typologie je opět forma určitého zjednodušení za cílem snazšího porozumění. Jinak řečeno většina vztahů ve skutečnosti nezahrnuje každou z komponent buď úplně, nebo vůbec. Většinou se jedná o velmi nepravidelný čtyřúhelník. Proto zmíněné rozlišení různých typů lásky neslouží ke „škatulkování“, ale ke snazšímu uchopení pomocí určitých prototypů. Pokud má například daný vztah blízko k typu volné lásky, určitě bude velkým tématem role závazku ve vztahu a pohled obou partnerů. Zde uvádíme pouze přehled všech typů lásky, bližší informace ve své práci uvádí Kukla (2017, 2019).

Tab. 1: Typy lásky podle čtyřkomponentové teorie lásky

Typ lásky	Vášeň	Intimita	Závazek	Spiritualita
Vztah bez lásky	ne	ne	ne	ne
Bláznivá láska	ano	ne	ne	ne
Romantická láska	ano	ano	ne	ne
Pošetilá láska	ano	ne	ano	ne
Spirituálně sexuální láska	ano	ne	ne	ano
Aspirituální láska	ano	ano	ano	ne
Volná láska	ano	ano	ne	ano
Osudová láska	ano	ne	ano	ano
Úplná láska	ano	ano	ano	ano
Mít rád	ne	ano	ne	ne
Přátelská láska	ne	ano	ano	ne
Rozumějící láska	ne	ano	ne	ano
Doprovázející láska	ne	ano	ano	ano
Prázdná láska	ne	ne	ano	ne
Pragmatická láska	ne	ne	ano	ano
Spirituální láska	ne	ne	ne	ano

6. Teoretické ukotvení Čtyřkomponentové teorie lásky

Ve druhé kapitole jsme zmínili návaznost na Sternbergovu triangulární teorii lásky. Proč bylo za potřeby původní teorii rozšířit a proč právě o rovinu spirituality? Vždyť dokonce někteří autoři svými výzkumy potvrdili platnost triangulární teorie (např. Aron a Wastbay, 1996). Na tyto otázky se zde pokusíme stručně odpovědět. Podrobněji o celém procesu pojednává Kukla (2017, 2019).

Podrobnější studium související literatury skutečně ukazuje, že Sternbergova triangulární teorie je kvalitním a užitečným modelem. Užitečným, ale nekompletním. V této souvislosti zmíníme nejprve vývoj psychologického paradigmatu, následně způsob vzniku Čtyřkomponentové teorie lásky a související výzkumy.

6.1. Vývoj psychologického paradigmatu

Nepůjdeme zde až příliš do hloubky, spíše nastíníme důležitý kontext vzniku obou teorií.

Pohled na člověka a naše chápání sebe samých se v průběhu historie vyvíjelo, podobně jako mnohé jiné dnes již vědecké poznatky. Nebudeme příliš zabíhat do samotných kořenů filozofie a spokojíme se se začátkem u **biomedicínského přístupu** v 18. století. V této době bylo chápání člověka ovlivněno karteziánským rozdělením na tělo a duši (Baštecká, 2015).

Reakcí na biomedicínský přístup byl **přístup psychologický**. Ten se snažil zrušit nadvládu předchozího přístupu. Spadá sem psychosomatická medicína, behaviorální medicína, lékařská psychologie a psychologie zdraví (Baštecká, 2015). Pro nás je ale důležitější posun k Engelovu (1977) **bio-psycho-sociálnímu** přístupu. Jde o paradigma důležité zejména v pomáhajících profesích vycházející z Bertalanffyho systémové teorie a holismu. Pointou je rozšíření pohledu na člověka z „těla a duše“ o rovinu sociální. A v současnosti je v psychologii akceptován **komplexní přístup**, který nahlíží na člověka jako na bio-psycho-sociálně-spirituální komplex.

Pro naše účely je důležitý fakt, že je komplexní přístup v praxi využíván a časový údaj, se kterým je spojen. Z toho lze usoudit, že psychologické paradigma bylo rozšířeno o spirituální rozměr až po vydání Sternbergovy triangulární teorie lásky. Je tedy možné, že Sternberg hledal tehdy aktuální rozměry lidské identity.

V tomto ohledu je triangulární teorie lásky skvělým nástrojem své doby. Jdeme-li ale v této úvaze dál, dojdeme k již zmíněnému pojetí člověka, které je rozšířené v současné době, a to bio-psycho-sociálně-spirituální model. Z toho usuzuji, že kromě Sternbergem zmíněných tří pilířů může existovat ještě další – spiritualita. Tuto domněnku můžeme doplnit zkušeností z praxe. Jak je

možné, že ze dvou párů, u kterých jsou všechny tři pilíře Sternbergovy teorie silně rozvinuté, se jeden vztah zhroutí, zatímco druhý prosperuje? Logickou úvahou dojdeme k myšlence, že muselo něco být špatně, a v tomto případě něco jiného než vášně, intimita či závazek.

6.2. Způsob vzniku Čtyřkomponentové teorie lásky

Teoretickým podkladem pro vznik Čtyřkomponentové teorie lásky byla většina známých a dostupných teorií lásky nejen psychologů, ale i některých filozofů (Maslow, 2014; Fromm, 1996; Rubin, 1969; Rubin, 1970; Lee, 1977; Lewis, 2013; Nakonečný, 1997; Chapman, 2012). Opět podrobnější informace uvádí Kukla (2017, 2019). Shrňme-li obsáhlé studium související literatury, mnoho autorů popisuje lásku z různých úhlů pohledu. Žádnému autorovi se nepodařilo postihnout lásku v celé její šíři, ačkoli nejbližší tomu byl právě Sternberg (1986). Nicméně mnoho aspektů různých teorií nebylo možné s její pomocí vysvětlit. Jako by každá z teorií uchopila několik střípků z celkové mozaiky, ale žádné z nich se nepodařilo sestavit mozaiku celou. Čtyřkomponentová teorie lásky by měla být dalším krokem, kdy vezmeme všechny dosavadní střípky dohromady a složíme celistvější pohled na lásku než doposud.

Konkrétněji Kukla (2017) prošel jednotlivé teorie lásky a vždy se na ně snažil aplikovat triangulární teorii lásky. V některých případech se triangulární teorii podařilo danou typologií objasnit, jindy zůstala část nevysvětlena. Tím se ukázalo jako vhodné Sternbergovu teorii rozšířit.

Dalším nelehkým úkolem bylo definovat projevy spirituality v interpersonálních vztazích. Tím spíše, že spiritualita je v psychologii stále poměrně novou oblastí zkoumání. Vezmeme-li vzájemnou souvislost spirituality s religiozitou, někteří autoři pracují spojením spirituality jakožto podmnožinou religiozity (Pargament, 1999; Zinnbauer et al., 1997; Marty, 1996), zatímco jiní spiritualitu naopak považují za jev širší než religiozitu (Stifoss-Hansen, 1999). U toho však nezůstává a někteří novodobí autoři považují spiritualitu s religiozitou za rozdílné, ale překrývající se konstrukty (Nelson, 2009; Joshanloo, 2012; Demerath, 2000). O krok dál jdou autoři, kteří oba jevy považují za rozdílné, ale související konstrukty (Miller a Thorsen, 2003; Zinnbauer a Pargament, 2005; Piedmont, Ciarrochi, Dy-Liacco a Williams, 2009; Hill a Pargament, 2003). A naprosto odlišný pohled poskytuje Piedmont (1999), který uvádí spiritualitu jako šestou dimenzi osobnosti.

Velká rozmanitost názorů na souvislost spirituality s religiozitou se na první pohled může jevit jako značná překážka. Pro naše potřeby tomu tak ale není. Jak uvádí Belzen (2009, 397): „*Úkolem psychologie není definovat spiritualitu. Psychologie se obrací ke spiritualitě.*“ Nemusí nás tedy trápit nejednota různých pojetí spirituality, i tak ji můžeme pozorovat a studovat.

Nejvíce nás zajímají možné projevy spirituálního souznění, které Kukla (2017) vymezuje v následujících třech oblastech:

- 1) **Podobná životní filosofie** (Piedmont, 1999; Nelson, 2009; Pechová, 2011; Stříženeč, 2001; Zinnbauer et al., 1997; Shahabi et al., 2002; Hlinka, 1991; Pargament, 1999; James, 1930) – stejné náboženské přesvědčení (či jeho absence), názory na náboženské otázky, sdílená víra (včetně neteistické), přesvědčení o smyslu života a podobné filozofické názory.
- 2) **Podobný systém hodnot** (Stříženeč, 2001; Křivohlavý, 2000; Roof, 1999; Jernigan, 2001) – tedy to, že pro oba partnery jsou důležité podobné hodnoty, a naopak důležitá hodnota jednoho z partnerů není druhému lhostejná, blízkost jevů, které oba partnery fascinují, či podobná životní pravidla.
- 3) **Kompatibilní životní styl** (Říčan, 2007; Zinnbauer et al., 1997; Stříženeč, 2001; Reich, 2000; Elkins et al., 1988) – způsob života, společná aktivita, která oba partnery naplňuje pocitem smysluplnosti, či aktivita, která partnery naopak naplňuje sblížujícím pocitem prázdnoty, podobný způsob hledání smyslu života či odpovědi absolutní platnosti.

Pomocí takto vymezené roviny spirituality se nám podařilo vysvětlit naprostou většinu typů lásky zmíněných autorů. Podrobněji celý tento proces popisuje Kukla (2017, 2019).

6.3. Související výzkumy

Cílem tohoto článku je představení nové teorie lásky, proto je z větší části teoretický. Nicméně v této části kapitoly si stručně uve-

deme i některé související výzkumy. Začneme u těch, které předcházely vzniku triangulární teorie lásky, a skončíme u výzkumu zaměřeného na Čtyřkomponentovou teorii lásky.

6.3.1. Rubinovy škály loving a liking

Rubinův (1969) výzkum můžeme považovat za přípravu půdy ke vzniku triangulární teorie lásky. Zabýval se rozdílem mezi láskou (loving) a „mít rád“ (liking). Konkrétně se zaměřil na tvorbu měřících škál pro oba city.

Prvním krokem k sestavení škál měřících lásku a „mít rád“ byla tvorba položek týkajících se vztahu ke konkrétní osobě, se kterými potom Rubin dále pracoval. Polovina položek vychází ze spekulací o podstatě lásky některých autorů (Rougemont, 1956; Freud, 1955; Fromm, 1996; Goode 1959). Zahrnuje oblasti týkající se fyzické atraktivity, idealizace, připravenosti pomáhat, touhy po sdílení emocí a zkušeností, pocitů výjimečnosti a pohlčení, pocíťování potřeby přidružení (afiliace) a závislosti (dependent need), zadržování ambivalentních citů a relativní nedůležitosti obecně platných (univerzalistických) pravidel ve vztahu. Druhá polovina položek obou škál byla navržena podle existujících teoretických a empirických podkladů týkajících se interpersonální atraktivity (Lindzey & Byrne), které zahrnují touhu po přidružení k druhému, oceňování, význačnost pravidel či odpovědnosti a rovnosti, pocity respektu a důvěry a vnímání vzájemné podobnosti s cílovou osobou.

Nás zde bude zajímat výhradně škála lásky. Ačkoli škála byla vytvářena se snahou být faktoriálně jednotná, ukazuje na tři hlavní komponenty romantické lásky (z čehož také později vychází Sternberg (Sternberg a Grajek, 1984)). Těmito komponentami jsou: 1. potřeba přidružení a potřeba závislosti, 2. připravenost pomáhat a 3. exkluzivita a pohlčení. Následně na získaných datech byla provedena korelace, která ukázala vysokou míru vnitřní konzistence přesahující 0,8. Naopak vzájemná korelace loving a liking škál byla poměrně nízká (0,39).

6.3.2. Triangulární teorie lásky

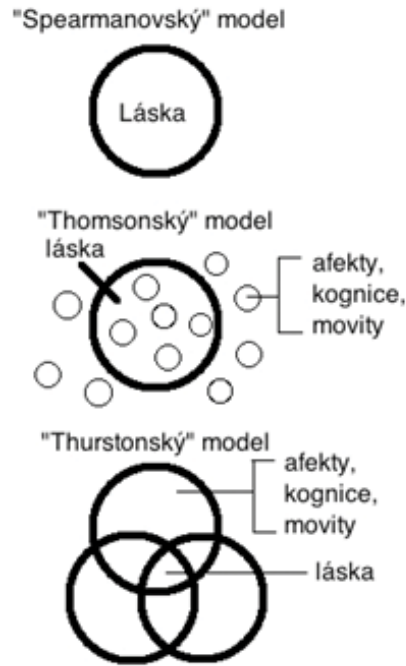
V tomto článku Sternberg (1986) představuje svou triangulární teorii lásky. Postupně popisuje samotný trojúhelník lásky, jednotlivé komponenty (vášeň, intimitu a závazek), jejich odlišnosti, jak se jednotlivé komponenty vyvíjejí v čase, jaké typy lásky s jejich pomocí umíme rozlišit a vysvětlit, jak můžeme lásku pomocí triangulární teorie lásky zobrazit, k čemu nám to může být dobré, co tím vlastně o daném vztahu zjistíme a mnoho dalšího. Naprostou většinu těchto informací jsme však již v této práci uvedli, ať již v souvislosti přímo s triangulární teorií, nebo doplněno novými poznatky v kontextu Čtyřkomponentové teorie lásky.

6.3.3. Povaha lásky

V jednom ze svých dřívějších výzkumů se Sternberg a Grajek (1984) zabývají povahou lásky. Jak lásku nejlépe uchopit. Konkrétně představují tři modely povahy lásky: (a) spearmanovský model, (b) thomsonský model a (c) thurstonovský model. Vychází přitom ze tří předních psychometrických teorií inteligence. První model vychází ze Spearmanovy teorie inteligence (Spearman, 1927) a říká, že prožívat lásku odpovídá prožitku souhrnu velmi pozitivních pocitů. Druhý model vychází z Thomsonovy teorie svazků inteligence (1939). Tvrdí, že pocit označovaný láska prožíváme ve chvíli, kdy prožíváme souhrn určitých pocitů, ne obecných. A nakonec thurstonovský model vychází z teorie primárních faktorů (Thurston, 1938 in Sternberg, 1986) a odpovídá tezi, že láska je souhrn několika samostatných pocitů.

Výzkumníci aplikovali faktorovou analýzu na Rubinovy škály Loving a Liking a na Škálu interpersonální angažovanosti autorů Levingera, Randse a Talabera. Data měřili nejen vůči milované osobě (lover), ale také vůči matce, otci, sourozenci a nejlepšímu kamarádovi stejného pohlaví. Studie se zúčastnilo 35 mužů a 50 žen ve věku 18-70 let s průměrem 32 let. Takto dospěli k uchopení lásky skrze komponenty a také k myšlence, že intimita je jakýmsi jádrem většiny vztahů lásky.

Výzkum potvrdil nejvíce thomsonský model díky rozlišitelnosti lásky (oproti spearmanovskému modelu) a obecnému faktoru (oproti thurstonovskému modelu). Z toho plyne, že lásku budeme prožívat tehdy, budeme-li prožívat určité vymezitelné pocity.

Obr. 7: Povaha lásky

6.3.4. Konstrukt validity triangulární teorie lásky

Když se Sternbergovi podařilo rozpracovat rozsáhlý teoretický konstrukt lásky, prezentuje také výzkum zkoumající platnost triangulární teorie. V celém výzkumu vychází z několika předpokladů. Pokud je jeho teorie správná, můžeme očekávat, že (a) tři komponenty lásky je možné měřit, (b) budou vykazovat nějakou míru korelace, jelikož většina vztahů bude zahrnovat více než jednu komponentu lásky, ale nebudou perfektně korelované, protože ne všechny vztahy budou „úplná láska“, (c) tyto komponenty se ukáží jako rozdílné, ale korelované faktory ve faktorové analýze a (d) tyto komponenty budou předpovídat spokojenost ve vztahu (Sternberg, 1997).

Ukázalo se, že prožívané pocity a projevované činy korelují průměrně 0,98. Vliv pohlaví se neprojevil jako významný. Nejvyšších hodnot dosahovaly odpovědi vůči ideálnímu partnerovi, dále vůči reálnému partnerovi a nejnižších vztah s otcem. Ostatní zjištěné hodnoty pro nás teď tolik důležité nejsou.

Vnitřní validita byla zkoumána na třech úrovních: (a) vnitřní konzistence, (b) analýza vzájemné korelace a (c) faktorovou analýzou.

V rámci výzkumu vnitřní validity sehrála důležitou roli korelace jednotlivých položek vůči dané škále (i v porovnání s jinými škálami). Na základě těchto korelací a předpokladu, že položka by měla nejvíce korelovat se škálou, kterou reprezentuje, byly následně některé položky přesunuty či vyřazeny. Dále triangulární teorie lásky prokázala velmi vysokou reliabilitu přes 0,9. Také korelace mezi jednotlivými škálami se ukázala poměrně velká (větší než 0,65).

Ve faktorové analýze se eigenvalue všech Sternbergem vymezených škál ukázaly větší než 1. Tyto tři faktory vysvětlují přes 60% celkového rozptylu. Získané tři faktory jednoznačně ukazují ke třem komponentám triangulární teorie, ačkoli ne všechny položky sytí faktor, ke kterému byly přiřazeny. Výsledky faktorové analýzy výsledků týkajících se důležitosti jednotlivých položek pro respondenty přinesla podobné výsledky s tím rozdílem, že faktor závazku zde byl rozdělený do dvou faktorů (rozhodnutí a závazek).

Vnější validita byla posuzována na základě korelace s Rubinovými škálami a s celkovou spokojeností ve vztahu. Korelace mezi Sternbergovými a Rubinovými škálami byla ve všech případech větší než 0,6. Zároveň se nedá říct, že by některé ze Sternbergových škál souvisela více s jednou z Rubinových škál více než s druhou. Dále pak Sternbergovy komponenty prokázaly výrazně vyšší korelaci se celkovou spokojeností ve vztahu než kterákoli z Rubinových škál.

V diskuzi Sternberg uvádí jako riziko celého výzkumu, že dotazník byl sestaven již na základě konstruktu triangulární teorie lásky, ne úplně otevřený všem potenciálním komponentám. Také uvádí, že vycházel z poměrně malého vzorku – 84 participantů.

Následně Sternberg provedl ještě druhou studii, která reagovala na některé nedostatky první studie a ukázala ještě o něco lepší výsledky. Tato verze Sternbergovy škály vykazovala korelaci 0,65+ s celkovou spokojeností ve vztahu.

6.3.5. Porovnání několika teorií lásky

Clyde a Susan Hendrickovi (1989) ve svém výzkumu zajímavým způsobem pracovali s pěti teoriemi lásky. Využili k tomu škálu přístupů lásky (the Love Attitudes Scale), škálu triangulární teorie lásky (the Triangular Theory of Love Scale), škálu vášnivé lásky (the Passionate Love Scale), dotazník hodnocení vztahu (the Relationship Rating Form) a škálu lásky a připoutání (a measure of love and attachment). Z celého výzkumu zmíníme fakta pro nás důležitá.

Všechny zmíněné přístupy k lásce se částečně překrývají. Zejména Sternberg a Lee se částečně překrývají, ale částečně pracují s odlišnými prvky. Autoři vytvořili dotazník zahrnující všech pět přístupů k lásce a předložili jej 391 svobodným studentům středních škol. Po následném statistickém zpracování se ukázalo, že Sternbergovy komponenty lásky spolu navzájem korelují (s průměrnou korelací 0,75). Zároveň ale Sternbergovy tři komponenty vysvětlily 60 % celkového rozptylu (nejvíce z uvedených teorií). Autoři uvádí, že Sternbergovy komponenty mají evidentně společný základ a dalo by se mluvit o jediném faktoru se třemi fasetami (což mimo jiné odpovídá Thomsonianskému modelu lásky viz Sternberg, 1984). Výsledkem faktorové analýzy Hendrickových bylo 5 faktorů s eigenvalue větší než 1: (a) vášnivá láska a související charakteristiky (32% rozptylu), (b) blízkost a absence konfliktu (14% rozptylu), (c) ambivalence-mania (8% rozptylu), (d) bezpečné a nevyhýbavé připoutání (8% rozptylu) a (e) praktická, citlivá láska (7% rozptylu).

Tato zjištění jsou zajímavá. Jednak ukazují Sternbergovu triangulární teorii jako kvalitní model, který ale nevysvětluje vše. Dále pak potvrzují úvahu, že by k lepšímu pochopení lásky mohl sloužit model širší než tříkomponentový. Autoři poukazují na fakt, že láska je velmi komplexní jev, který vždy bude složitý a rozmanitý. Vždy budeme balancovat mezi jednoduchostí a výstižností. V jejich případě se dva z faktorů ukazují jako smysluplnější než zbylé tři. A kde položíme hranici rozdělující důležité komponenty a zbylý šum, je jen na nás.

6.3.6. Ověření platnosti Čtyřkomponentové lásky

Čtyřkomponentová teorie lásky vznikla jako teoretický konstrukt. Poté se ji Kukla (2019) pokusil empiricky ověřit. Navazoval při tom na předchozí výzkumy (zejména Sternberga a Rubina). Samotný výzkum se skládal ze dvou fází. První fáze byla kvalitativního charakteru s cílem vytvořit item pool pro druhou fázi výzkumu na základě literatury a krátkého dotazníku tak, aby nebyla opomenuta žádná důležitá oblast projevů lásky (více viz. Kukla, 2019). Výsledný dotazník pro druhou fázi čítal po redukci 88 projevů lásky. Byl distribuován 528 respondentům a následně podroben faktorové analýze.

Faktorová analýza neukázala jako jasně nejlepší řešení vysvětlovat lásku pomocí 3 nebo 4 dimenzí, ale ani neukázala jiné faktory v rozporu se Čtyřkomponentovou teorií lásky. Eigenvalue jednotlivých faktorů a sutinové grafy ukazují spíše na jeden až dva obecné faktory. Pokud bychom však tento zlom v eigenvalue nepřijali (kvůli zkreslení dat) a zastavili se až u dalšího, zastavili bychom se patrně na 5 faktorech, které dohromady vysvětlí 41,5 % společného rozptylu. Navíc by těchto pět faktorů odpovídalo základním dimenzím Čtyřkomponentové teorie lásky, přičemž komponenta vášně se projevila podruhé v pátém faktoru.

Nejsilnější je jednoznačně faktor vášně (u vzorku, který z pěti možných typů vztahu ve 49 % zahrnuje vztah partnerský; u jiného vzorku by tomu mohlo být jinak). Druhým velmi konzistentním a významným faktorem se zdá být spiritualita. Intimita již byla mnohem více roztržštěná a závazek byl celkově hůř pozorovatelný (dost možná také kvůli volbě specifických vztahů – faktorová analýza nejlépe pracuje s vyváženým vzorkem a příkládá menší váhu proměnným méně zastoupeným. Vezmeme-li vášeň jakožto nejčastější součást partnerských vztahů a závazek jakožto méně proměnlivý a důležitější spíše v jiných typech vztahu, stávají se námi pozorované výsledky pochopitelnější).

Závěrem tohoto výzkumu tedy není jasné a přesvědčivé potvrzení Čtyřkomponentové teorie lásky, ale potvrzení smysluplnosti jejího zkoumání. Na základě získaných dat máme další podklady pro tvrzení, že lásku prožíváme na rovině vášně, spirituality, intimity a závazku. Abychom mohli bezpečně říct, jestli jsou to jen a právě tyto komponenty, bylo by nutné provést další a rozsáhlejší výzkum.

7. Diskuze

Čtyřkomponentová teorie lásky se jeví být dalším logickým krokem v chápání lásky v návaznosti na předchozí poznání. Zejména na Sternbergovu triangulární teorii. Tento teoretický model představuje potenciálně velmi zajímavou pomůcku v poradenské praxi. A to nejen díky teoretickým myšlenkám, ale zejména díky možnému znázornění prožívaného vztahu. Kromě velkého potenciálu má však také možné limity.

Prvním a hlavním limitem celé teorie je fakt, že se jedná o teoretický koncept, za kterým sice stojí solidní teoretické poznatky, ale ještě nebyl dostatečně zkoumán a ověřen. Víme, že je smysluplné a užitečné lásku chápat pomocí nějakých dimenzí a víme, že vášně, intimita, závazek a spiritualita jsou smysluplnými komponentami lásky. Nevíme však, jestli lásku skutečně nejlépe vysvětluje právě model zahrnující konkrétně a právě tyto čtyři komponenty. Je možné, že budoucí výzkumy ukáží jako nevhodnější jiný počet komponent, anebo jiné pojetí daných komponent (například rozdělení či sloučení některých komponent). Tato myšlenka svým způsobem shrnuje více možných limitů – například tendenci pokračovat a rozvíjet předchozí myšlenky jiných autorů, ačkoli takový postup někdy může být zavádějící.

Dále pak limitem může být návaznost na nepřesné či nejisté výsledky předchozích výzkumů. Některé výzkumy byly prováděny na poměrně malém počtu respondentů, nebo během nich mohlo dojít ke zkreslení výsledků a interpretace osobou výzkumníka – například interpretace výsledků faktorové analýzy je částečně kreativní proces, při kterém k takovému zkreslení může dojít.

Kromě toho při aplikaci této teorie v praxi je potřeba zvážit, jak moc přesně se nám podařilo „změřit“ lásku. Byť jsme se této otázce v tomto článku příliš nevěnovali, i to je otázka ke zvážení. Nejen jestli je vhodné měřit právě tyto čtyři komponenty a jak je následně uplatnit v praxi, ale také jestli se nám skutečně daří měřit to, co měřit chceme. Nabízí se otázka volby způsobu měření – zda je lepší sebevypověď nebo měřitelnost konkrétních činů a viditelných projevů. Zde se ale opět dostáváme k hranici mezi dostatečně snadnou využitelností metody a snahou o zachování za každou cenu co největší přesnosti. Zde se jeví vhodné spokojit se s případným drobným zkreslením informací introspekci respondenta, jelikož právě jeho prožívání je nejen zdrojem, ale také cílem (pokud se daný člověk v dané situaci cítí příliš svazován závazkem, pak je k jeho větší subjektivní spokojenosti potřeba snížit tlak závazku a není důležité, jak moc se jeho vnímání liší od objektivní reality).

8. Závěr

Čtyřkomponentová teorie lásky nahlíží interpersonální vztahy skrze čtyři komponenty, kterými jsou vášně, intimita, závazek a spiritualita. Takto nahlížený vztah můžeme graficky znázornit pomocí čtyřúhelníku, což je velmi praktické zejména v poradenské praxi. Můžeme tak lépe uchopit množství prožívané lásky, vyváženost jednotlivých komponent, míru shody prožívání daného vztahu s ideálem a také porovnání prožitků obou partnerů.

Jedná se o teoretický model, který stojí na určitých teoretických i empirických základech, ale k jeho dostatečnému ověření je potřeba učinit ještě několik dalších kroků. Na základě zastoupení jednotlivých komponent můžeme rozlišit 16 typů lásky – určitých prototypů znázorňujících charakteristiky kombinací daných komponent. Ve skutečnosti málokdy narazíme na tak čistou (ne) přítomnost jednotlivých komponent.

Poděkování

Děkuji svému školiteli a vzoru PhDr. Ph.D. Marku Kolaříkovi za odbornou pomoc, rady a podporu nejen při zkoumání Čtyřkomponentové teorie lásky.

Dedikace k projektu

Příspěvek vznikl za podpory MŠMT ČR udělené UP v Olomouci (IGA_FF_2020_020).

Literatura

- Aron, A., Wastbay, L. (1996). Dimensions of the prototype of love. *Journal of personality and social psychology*, 70, 535–551.
- Baštecká B., Mach, J. (2015). *Klinická psychologie*. Praha: Portál.
- Belzen, J. A. (2009). *Některé podmínky, možnosti a hranice psychologických studií spirituality*. *Československá psychologie*, 53, 4, 396–407.
- Chapman, G. (2012). *Pět jazyků lásky*. Praha: Návrat domů.
- Demerath, N. J. (2000). The varieties of sacred experience: Finding the sacred in a secular grove. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 39, 1–11.
- Elkins, D. N., Hedstrom, L. J., Hughes, L. L., Leaf, J. A., Saunders, Ch. (1988). Toward a humanistic-phenomenological spirituality. *Journal of Humanistic Psychology*, 28, 4, 5–18.
- Engel, G. L. (1977). The need for a new medical model A challenge for biomedicine. *Science*, 196, 129–136.
- Freud, S. (1955). *Group psychology and the analysis of the ego*. London: The international psycho-analytical press.
- Fromm, E. (1996). *Umění milovat*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona.
- Goode, W. J. (1959). The theoretical importance of love. *American Sociological Review*, 24, 38–47.
- Hendrick, C., Hendrick, S. S. (1989). Research on Love: Does It Measure Up? *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, 5, 784–794.
- Hill, P. C., Pargament, K. I. (2003). Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality: Implications for Physical and Mental Health Research. *American Psychologist*, 58, 1, 64–74.
- Hlinka, A. (1991). *K širším obzorom*. Bratislava: Alfa.
- James, W. (1930). *Druhy náboženské zkušenosti*. Praha: Melantrich.
- Jernigan, H. L. (2001). Spirituality in older adults: A cross-cultural and interfaith perspective. *Pastoral Psychology*, 49, 413–437.
- Joshanloo, M. (2012). Investigation of the factor structure of spirituality and religiosity in Iranian Shiite university students. *International Journal of Psychology*, 47, 3, 211–221.
- Kebza, V. (2005). *Psychosociální determinanty zdraví*. Praha: Academia.
- Kolařík, M. (2011). *Interakční psychologický výcvik*. Praha: Grada Publishing.
- Křivohlavý, J. (2000). *Pastorální péče*. Praha: Oliva.
- Kukla, V. (2017). *Triangulární teorie lásky a spiritualita*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Kukla, V. (2019). *Ověření čtyřkomponentové teorie lásky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Lee, J. A. (1977). A typology of styles of loving. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 3, 173–182.
- Lewis, C. S. (2013). *Čtyři lásky*. Praha: Návrat domů.
- Marty, M. E. (1996). Getting organized. *The Christian Century*, 113, 13, 439.
- Maslow, A. H. (2014). *O psychologii bytí*. Praha: Portál.
- Miller, W. R., Thoresen, C. E. (2003). Spirituality, Religion, and Health: An Emerging Research Field. *American Psychologist*, 58, 1, 24–35.
- Nakonečný, M. (1997). *Motivace lidského chování*. Praha: Academia.
- Nelson, J. M. (2009). *Psychology, Religion, and Spirituality*. New York: Springer.
- Pargament, K. I. (1999). The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 9, 1, 3–16.
- Pechová, O. (2011). *Psychologie náboženství*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Piedmont, R. L. (1999). Does spirituality represent the sixth factor of Personality? Spiritual Transcendence and the Five-Factor Model. *Journal of Personality*, 67, 6, 985–1013.
- Piedmont, R. L., Ciarrochi, J. W., Dy-Liacco, G. S., Williams, J. E. G. (2009). The Empirical and Conceptual Value of the Spiritual Transcendence and Religious Involvement Scales for Personality Research. *Psychology of Religion and Spirituality*, 1, 3, 162–179.
- Reich, K. H. (2000). What Characterises Spirituality? A Comment on Pargament, Emmons and Crumpler, and Stifoss-Hansen. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 10, 2, 125–128.

- Roof, W. C. (1999). *Spiritual marketplace: Baby boomers and the remaking of American religion*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rougemont, D. (1956). *Love in the western world*. New York: Pantheon.
- Rubin, Z. (1969). *The social psychology of romantic love*. Michigan: University Microfilms.
- Rubin, Z. (1970). Measurement of romantic love. *Journal of Personality and Social Psychology*, 16, 265-273.
- Říčan, P. (2007). *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál.
- Shahabi, L., Powell, L. H., Musick, M. A., Pargament, K. I., Thoresen, C. E., Williams, D., ... Ory, M. A. (2002). Correlates of self-perceptions of spirituality in American adults. *Annals of Behavioral Medicine*, 24, 59-68.
- Spearman, C. (1927). *The abilities of man*. New York: Macmillan.
- Sternberg, R. J. (1986). A triangular theory of love. *Psychological Review*, 93, 119-135.
- Sternberg, R. J. (1997). Construct validation of a triangular love scale. *European Journal of Social Psychology*, 27, 313-335.
- Sternberg, R. J., Grajek, S. (1984). The nature of love. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47, 312-329.
- Stifoss-Hanssen, H. (1999). Religion and Spirituality: What a European Ear Hears. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 9, 1, 25-33.
- Stříženeč, M. (2001). Psychologické aspekty spirituality. *Československá psychologie*, 45, 2, 118-125.
- Thomson, G. H. (1939). *The factorial analysis of human ability*. London: University of London Press.
- Zinnbauer, B. J., Pargament, K. I. (2005). *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*. London: The Guilford Press.
- Zinnbauer, B. J., Pargament, K. I., Cole, B., Rye, M. S., Butter, E. M., Belavich, T. G., ... Kadar, J. L. (1997). Religion and Spirituality: Unfuzzifying the Fuzzy. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 36, 4, 549-564.

PhD existence 10

„Člověk a čas“

Česko-slovenská psychologická konference (nejen) pro doktorandy a o doktorandech

Sborník odborných příspěvků

Editori

Eva Maierová

Lucie Viktorová

Martin Dolejš

Tomáš Dominik

Výkonná redaktorka Lenka Zajícová

Odpovědná redaktorka Otakar Loutocký

Technická redakce Kateřina Manková

Grafické zpracování obálky Kateřina Manková

Publikace je určena pro konferenční a projektové účely

Publikace neprošla technickou a jazykovou redakční úpravou ve VUP

Vydala Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8, 771 47 Olomouc

www.vydavatelstvi.upol.cz

www.e-shop.upol.cz

vup@upol.cz

1. vydání

Olomouc 2020

Ediční řada – Sborníky

ISBN 978-80-244-5731-4 (online : PDF)

Neprodejná publikace

VUP 2020/0169